

**ESKİ TÜRK DÖNEMİNE AİT DAĞ KEÇİSİ DAMGALARININ
TARİHLENDİRİLMESİ VE ANLAMLANDIRILMASI ÜZERİNE***
**On the Dating and Semantic of Chamois Prints Belonging to the Ancient
Turkish Period**

D. GRAÇ

Çev. : Kemal ALYILMAZ - Sinan DİNÇ*****

ÖZ

1980 yılında, Çarşamba (Konya) yakınlarında bulunan, 80 adet çamur damgası, A.D. 1300-1400 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. Bu damgaların, Anadolu'da yaygın olarak kullanılan, çamur damgası türüne ait olduğu ve bu tür damgaların, Anadolu'da yaygın olarak kullanıldığı, A.D. 1300-1400 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Çamur damgası, Anadolu, A.D. 1300-1400

ABSTRACT

In 1980, 80 mud stamps were found in Çarşamba (Konya) region. These stamps are thought to have been made between A.D. 1300-1400. These stamps are thought to be of the mud stamp type, which is widely used in Anatolia. It is thought that these stamps were made between A.D. 1300-1400.

Keywords:

Mud stamp, Anatolia, A.D. 1300-1400

* D. Graç, "Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine", *Erzurum Araştırmaları*, 37 (2008), 209-230.

** Kemal Alyılmaz, "Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine", *Erzurum Araştırmaları*, 37 (2008), 209-230.

-210- D. GRAC: Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine

 1889'de A d ç 1. A d ç 2. A d ç 3. 80 ç d ç 1925 ç 4.

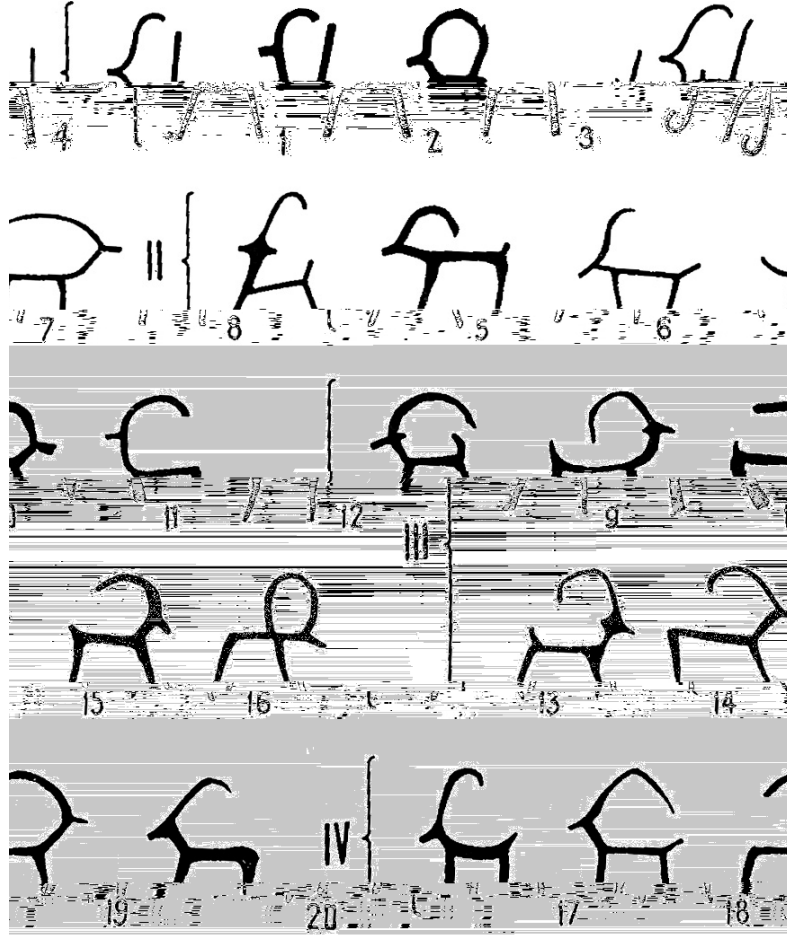
¹ d ff, *Atlas Drevnostey Mongolii* [Moğolistan Tarihi Eserleri Atlası], . . . 1892 (d) (f A)

² . . . O [G] d V [G] d , *JMNP*. [Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosvetçeniya], 1898, : 6, . 263-292; . . . A d V *ZVORAQ Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya Rossiyskogo Arheologičeskogo Obščestva*, 1899, . . . 1-44.

³ d ff, *Atlas Drevnostey Mongolii* [Moğolistan Tarihi Eserleri Atlası], . . . 4

⁴ . . . ç O d d ç V A A ç - *Sbornik "Severnaya Mongoliya"* ["Kuzey Moğolistan" Yıllığı] 1925 d [1925 d A f O] 1927, . 80 d 2.

-212- D. GRAC: Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine

1: D ç d (A d), 2- V O (d ff'), 3-A V (d ff'), 4- j, O (d ff'), 5- d (ç d), 6- ç (ç d), 7-8 - ç d), 9- ç d), 10 O ç d), 11- ç d), 12- ç d), 13 O ç d), 14 O ç d), 15- ç d), 16- ç d), 17-20 ç d), 17-20 ç d).

(8 , f d N . ç O V d -
 d d V ç
 d J.

, A. N . f d . O. 5 4. d d 9
 d d 10 d d ç f d 10 d d
 d d ç d J. 11

d d f d d d d
 ç d f d A d
 d . O. 5-10 d d d
 d . ç d , d d
 d d ç d d d ç
 d , “ d ç
 d ” d d .

d d ç d J
 d , ç ç J, ç J, ç J, ç J... 14
 d d d d , d , A d d
 d d ç d d d d d
 d d d d d

⁸ A. D. ç, f J [d f , . 382, 2.

⁹ A. [ç — VDI [Vestnik Drevney Vistorii , 1956, : 1, . 121-134; A. ç O ç d , — A [ç — A ç O ç d , 1952, (MLA Materialı i İssledovaniya po Arheologii , : 26), . 296, 125, 5, 139 (Tamdı Mezarı: A. N. Bernştam tarafından benimsenmiş, ayrıca Pamir I diye de adlandırılmıştır).

¹⁰ A. [ç J, . 125-131.

¹¹ A. ç O ç [ç J-A , . 296.

¹² [ç d d A d 1953-1954 d [1953-1954 d A Ş d J A . “Trudı Kirgizkoy Arheologo-Etnografiçeskoy Ekspeditsii” [Kirgızistan Arkeolojik-Etnografik Seferi Çalışmaları , . 2, 1959, . 215, 44, 5.

¹³ ., . 215.

¹⁴ ., . 215 d J.

-214- D. GRAC: Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine

... d f d ç I ...
... A () f ...
... d O I) f ...
... d f I d d ...
... f ç ...
... (d , ,) I I
... , d ç f f d I I
... d d f d I I , d
... d d¹⁵ d f ,
... d “ f ” d I .
... d d d ç
... ç d f d d d ç
... d d d)
716 I d ç ()
d . ç I d d d
... d I . O d I ç I
... d d d , ç I D I I
... d d I d d d I
... d d . d d I D I I
... d d ç I I I
... d d d d I ç
d d .
... , 731 I d d
... d f . - , d d
... d ,
... d d d d .¹⁷

¹⁵ A. D, ç, f I T [f . 390; D. . ç
f d A , [V A
D V O , —“Tyurkologičeskaya
Konferentsiya v Leningrade. Filologiya i İstoriya Tyurkskih Narodov (tezisi dokladov)
[Leningrad'da Türkoloji Konferansı Türk Halklarının Filoloji ve Tarihi (Raporların Ana
Fikirlerinin Özeti) , d, 1967, . 69.

¹⁶ . (f) Sobraniye Svedeniy o Narodah, Obitavših v Sredney Azii v Drevniye
Vremena [Eski Dönemlerde Orta Asya'da Yaşayan Halklara Dair Bilgiler Derlemesi ,
— d 1950, . 1, . 273-274; - , Die Chinesischen Nachrichten zur
Geschichte Der Ost-Türken (T'u-küe), 1, d , 1958, . 171; . ,
Drevnetyurkskiye Runičeskiye Pamyatniki Kak İstočnik Po istorii Sredney Azii [Orta Asya Tarihi
Mahiyetinde Eski Türk Runik Yazılı Anıtlar , 1964, . 37-41.

¹⁷ . (f) , Sobraniye Svedeniy [Bilgiler Derlemesi . 1, . 276-277.

18. V. w - d d 1958; - A d . 1-2; . ,
 A , 1961, . 56-73; . ,
 G " ; á á d , -
 (1958), - "A V d " , 1960, : 1, . 86-115; .
 A d 1958d . A " "Belleten" . :
 107, A , 1963, . 387-410; . :
 19 A d O. N (A d) . A (. .)
 d j.

1889 d d d 20. d f d ,
 d d d ; d f d
 d d , d d ç d
 d d ç d
 d ç d , d d
 d ç d , (d)
 d ç d Z d (d)
 d d d .

d d ç d d d d d d ç f .
 d ff' G f A d , , d
 ç d , O ç-
 d f
 â â d .

d d d d d " d ç d
 d d d , d d d
 ç d . A d A ' d j

18. V. w - d d 1958; - A d . 1-2; . ,
 A , 1961, . 56-73; . ,
 G " ; á á d , -
 (1958), - "A V d " , 1960, : 1, . 86-115; .
 A d 1958d . A " "Belleten" . :
 107, A , 1963, . 387-410; . :
 19 A d O. N (A d) . A (. .)
 d j.
 20 O. . d - d A d , . 3.
 21 A. O. ç, f j T [j f 1, . 409-410.

Ç d , ç d .
 /d ç d .
 ç I d d . “ ç d , d
 d d d d ç d I, d
 d d ç d I, d
 ç d â d²².”
 d d d ç d
 I) ç d ,
 d (d ,
) d d ç I f d
 ç I d .
 d d ç d
 f d G -A d²³.
 d d ç d²⁴, A. . .²⁵, D.
 D²⁶, V²⁷, D. , A. A. ²⁹, . A. Z

²² D. A d [A d]
 (ç d)
 I) , —“*Vestnik Leningradskiy Gosudarstvennogo Universiteta*”, : 20, (),
 d) d , 4¹, 1964, . 143.

²³ A. D. ç , f [f , . 383 d . “*Trudy Kirgizskoy Kompleksnoy Arheologo-Etnograficeskoy Ekspeditsii*” [“*Kirgizistan Kompleksi Arkeoloji-Etnografik Seferi Çalışmaları*”, , 1959, . 121-124; . A. , d
 (d) [d
) , —“*İzvestiya Otdel’ Obşestvennih Nauk*” d A d¹,
 D , 1960, (22) . 39-40.

²⁴ . A. , (d) [d
) , . 26-27; . A. Z , [d
) , —“*İskusstvo Tadjikskogo Naroda*” [*Tacikistan Halk Sanatı* , 2¹ , d , 1960.

²⁵ A. , [d
) , “*Kazakistan S. S. C. Bilimler Akademisi Belleteni*”, 1958, : 9, (162) . 110.

²⁶ D. D. ç d [d
 O d , “*Mongolskiy Arheologiceskiy Sbornik*” [*Moğolistan Arkeoloji Yıllığı* , 1962, . 50-53-54.

²⁷ . 1956-1957 . [d ç , d
) 1956-1957 I A d A f d ç d d I ,

ç³⁰, . . . ç³¹, . . . ç³², A. . . .
 A. Ş³³, . . . d f d
 d
 O³³, “Tuva’daki yazıtlar, VI-VIII. yy. ait olsalar
 da bu sorunun tamamen çözüme ulaştığı var sayılamaz”³⁴
 -³⁵
 ç f

UZTNIYaLi(Uçenıye Zapiski Tuvinskogo Nauçno-issledovatel’skogo İnstituta Yazıkı, Literaturı
 i İstorii). 1958, 6, . 226.

- ²⁸ O. . . . A 143-145; O. . . . ç
 f O d A [. . . A ç
 O 69-70.
- ²⁹ A. A. . . . O Naskal’niye
 İzobrajeniya i Kamenniye İzvayaniya Epohi Kamnya i Bronzı na Territorii SSSR [SSCB
 Topraklarında Taş ve Bronz Devri Taş Üstü Tasvirleri ve Taş Heykeller , . 1969, . 76.
- ³⁰ . A. . . . ç , , Sovremennaya i Drevnyaya Yeniseyka
 [Günümüzde ve Geçmişte Yenisey , . 1962, . 26.
- ³¹ , Drevnetyurkskaya Nadpis’ Na Kamennom İzvayanii İz Çoyrena[Çoyren’deki
 Taş Heykel Üzerinde Eski, Türkçe Yazılar — d] A ç
 d A d [. . . . A f
 A d , . 1; (ç [d)— d . Drevnetyurkskiye Runičeskiye
 Pamyatniki Kak İstoçnik Po istorii Sredney Azii,[Orta Asya Tarihi Mahiyetinde Eski Türk Runik
 Yazılı Anıtlar , . 60.
- ³² ç , Aziya Daıyokaya i Tainstvennaya[Uzak ve Gizemli Asya (Moğolistan’da Tarihi
 Eserler İçin Yapılan Gezinin Notları) , 1968, . 25 d] .
- ³³ O Ş
 O , —“Trudi Kirgizkoy Arheologo-etnografıçeskoı ekspeditsii” [Kirgizistan
 Arkeolojik-Etnografik Seferi Çalışmaları , . 1959, . 108;
 A d d d d d d d d
 A Ş V V d d d d

- ³⁴ d (. . . .) [(. . . .)
 O d , —MGU Moskovskiy Gosudarstvennyy Universitet (Moskova Devlet
 Üniversitesi) , (. . . .) 1960, . 1, . 69.
- ³⁵ 1964’ d ç d d ç d] ç] d :
 “Şematik dağ keçisi tasvirli damgalar VI. VIII. yüzyıla aittir... Eski Türk Dönemi damgaları —
 kayalara analogik olarak vurulan boy damgaları, aynı şekilde Orhun-Yenisey yazıtlarında da
 görülmektedir.” , Arheoloğičeskiye Pamyatniki Tuvı [Tuva’nın Arkeolojik
 Anıtları , . 1964, . 33, : , Tivanın Arheologtug
 Turaskaaldarı, , 1964, . 34 (ç] d d O. . . .
 d).

ç I I 36.
D ç d d d
A Z d â
d ç
d .

“Kaya üstü tasvirleri, yakın bir geçmişe kadar bilim adamlarının gözünden kaçırmıştır”³⁷

A. Ad f d 1881 d ç I d d 38
V 1940’ I I d ,
d . O . D - d ç
d I d 39

1940’ I I d ç I d d d d 40 . “A. D. Graç’ın tarihlendirmesinin, dağ keçisi tasvirlerinin üslûbunun eski Türk kağanlığının damgalarıyla benzerliğine ve onların Güney Sibiryadaki halkların şaman davullarındaki etnografik tasvirlerle karşılaştırılmasına dayalı olduğunu belirtmektedir. Yetersiz delillerle yapılan tarihlendirmenin, yalnızca karşılaştırmalı etnografik analizlere göre tertip edildiği aşikârdır”⁴¹
â f I d ç I I

36 . , *Sovetskaya Arheologiya*, 1967, :1, .140-146. [d O ç
 () d I ç I d I d I
 , 1970, .23-39.

37 . , .140. [d O ç

38 A. A , I A 1881 d [1881 d
 ç I A , “Genel Coğrafya üzerine Rus Coğrafya Cemiyeti Notları”, .
 , 1876, .2, .423-428, , 15-23.

39 . O I I [I d , “Lenin Stalin Bayrağı Altında” Merkezî Tuva Halk İhtilali Partisi Komitesi Politik-Ekonomik Dergisi, I I; I 1942.

40 K. A. , I - A d [I -A f
 KSIIMK Kratkiye Soobşeniya İnstitutu İstorii Material’noy Kulturi , 26, 1, 1949, . 189.

41 . , [d O ç
 , .141.

48 A. O. Ç. f. [. . . f. , . 382.
 49 . . . [— Bol'şaya Sovetskaya Entsiklopediya, . . .
 40' , 1938, . 95.
 50 . . . , d. ç d A [A . . .
 . — Sovetskaya Etnografiya, 1935, : 4-5, . 132-152.
 51 A. O. Ç. f. [. . . f. , . 419-426.
 52 . . . , [. . .
 . . . , . 143.

incelemeyle de, imkânlar dâhilinde, eski dönem tarihî eserleriyle günümüz etnografisine kadar uzanan tarihî eserlerin ili kisi ortaya ç kar lmal d r.

Eski Türk kültürünün incelenmesiyle ilgili olarak Merkezî ve Orta Asya Türk ka anl na dâhil eski Türk boylar n n ya ad bölgelerde petrogliflerin ara t r l p incelenmesine devam edilmeli ve farklı tarihî dönemlere ait eserler aras ndaki ili kiler belirlenmelidir.

KAYNAKLAR:

- AK YEV, K. A., KU AYEYEV, G. A., Drevnyaya Kultura Sakov i Usuney Dolin reki li [İli Nehri Kesiminde Eski Saka ve Usiney Kültürü Almaata, 1963.
- AR ANOV, A. V., Pute estviye na Altay i Za Sayan Sover onnoye v 1881 godu [1881•de Sayanlar için Altay•a Yap lan Yolculuk Genel Co rafya üzerine Rus Co rafya Cemiyeti Notlar], Şt. Petersburg, 1876.
- BATMANOV, . A.; ARAGAÇ , Z. B.; BABU K N, G. F., Sovremennaya i Drevnyaya Yenisey [Günümüzde ve Geçmişte Yenisey], Firunze, 1962.
- BERN TAM, A. N., Saki Pamira [Pamir Sakalar],D [Vestnik Drevney storii], 1956.
- _____, storiko-Arheologičeskiye Oçerki Tsentralnogo Tyan- anya i Pamiro-Alaya [Merkezî Tyan- an ve Pamir-Altay• n Tarihi-Arkeolojisi Üzerine Notlar], (M A Material i ssledovaniya po ArheologiiNo: 26, Moskova „ Leningrad, 1952.
- B ÇUR N, N. Ya., Sobraniye Svedeniy o Narodah, Obitav ih v Sredney Azii v Drevniye Vremena [Eski Dönemlerde Orta Asya•da Ya ayan Halklara Dair Bilgiler Derlemesi], Moskova „Leningrad 1950.
- BOGATIREV, M., O Tuvinsk h Pamyatnikah Drevnosti [Tuva Tarihî Eserleri Hakk nda], •Lenin Stalin Bayra Alt ndaŽ Merkezî Tuva Halk htılali Partisi Komitesi Politik-Ekonomik DergisiK z I, Kas m 1942.
- BOROVKA, G. ., Arheologičeskoye Obsledovaniye Srednego Teçeniya reki Tol [Tola Nehri Orta Ak nt s Arkeolojik ncelemesi]Sbornik •Severnaya MongoliyaŽ [•Kuzey Mo olistanŽ Y II] Predvaritel•n ye Otçyot

1925 d [1925 d 1927.

“Mongolskiy Arheologičeskiy Sbornik” [Moğolistan Arkeoloji Yıllığı, , 1962.

O. O. , A. A., *Očerki po Pervobitnomu İskusstvu [İlkel Sanatlar Üzerine Nétlär (Naskal’niye İzobrajeniya i Kamenniye İzvayaniya Epohi Kamnya i Bronzi na Territorii SSSR [SSCB Topraklarında Taş ve Bronz Devri Taş Üstü Tasvirleri ve Taş Heykeller , , 1969.*

A. A. D., A. A. , - *KSIİ Kıratkiye Soobşçeniya İnstituta Etnografii .*

Sbornik MAİ Muzey Antropologiya i Etnografii , .17, , 1957.

Yıllığı, .17, , 1958.

Drevnetyurkskiye İzvayaniya Tuvı [Tuva’nın Eski Türk Dönemi Heykelleri (1953-1960) , , 1961.

Drevneyşiye Tyurkskiye Pogrebeniya s Sojjeniyem v Tsentral’noy Azii [Merkezî Asya’da Eski Türklerde Yakarak Defin , , 1968.

(A. V. N. Kononov’un Altmışınca Yıldönümü Hatırasına Türkoloji Yıllığı) , 1966.

“Trudı Kirgizkoy Kompleksnoy Arheologo-Etnografičeskoj Ekspeditsii” [“Kırgızistan Kompleksi Arkeoloji-Etnografik Seferi Çalışmaları”, , 1959.

, *Hronologiçeskiye i Etno-Kulturniye Granitsı Drevnotyrkskogo Vremeni* [Eski Türk Döneminin Kronolojik ve Etno-Kültürel Sınırları , 1966.

, *İtogi i Perspektivi Arheologiçeskih İssledovaniy v Tuve* [Tuvadaki İncelemelerin Arkeolojik Sonuç ve Perspektifleri .

→ R., R., *Vorbericht über die archäologische Erforschung des Kül Tegin Denkmals durch die Tschechoslowakisch-mongolische Expedition des Jahres 1958*; - A , d . 1-2;

, *Archeologické památky v Mongolske lidové republice*, -“Archeologické rozhledy” , 1961.

, *Proni československo-mongolská archeologická expedice*, - “Nový Orient” , .

, *Vyzkum Külteginova památniku v Mongolské lidové republice (1958)*, - “A d ” , 1960.

, , A d 1958 d . A f ç “Belleten” . : 107, A , 1963.

→ Z R A O , R . , *O Svyazyah Kirgizov Yeniseya i Tyan-Şanya* [Kirgizların Yenisey ve Tyanşanla İlişkilerine Dair , —“ d ” - f ç d ” [A f f I , , 1959.

, d () [() .) f d MGU [V V d (Moskova Devlet Üniversitesi) Belleteni”, , () , 1960.

, A ç d A 1953–1954 d. [1953-1954 d A Ş d I A . “Trudi Kirgizkoy Arheologo-Etnografiçeskoy Ekspeditsii” [Kirgizistan Arkeolojik-Etnografik Seferi Çalışmaları , 1959.

→ R R , . . ç d “Minusin Müzesi Yıllığı” 1929.

→ R AŞ R , . , *Drevnetyurkskiye Runiçeskiye Pamyatniki Kak İstoçnik Po istorii Sredney Azii* [Orta Asya Tarihi Mahiyetinde Eski Türk Runik Yazılı Anıtlar , 1964.

-228- D. GRAC: Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine

- Trudi Sayano-Tuvinskoy Arheologičeskoy ekspeditsii Akademii Nauk SSSR [Sayano-Tuva Arkeoloji Seferleri Çalışmaları, SSCB Bilimler Akademisi, (çeviri)].
- ŞA... A., *Drevnyaya Kultura Sakov i Usuney Dolini reki İli* [İli Nehri Keçiminde Eski Saka ve Usiney Kültürü], A..., 1963.
- ... [Bol'şaya Sovetskaya Ensiklopediya, ..., 1938.
- ... *Aziya Dalyokaya i Tainstvennaya* [Uzak ve Gizemli Asya (Moğolistan'da Tarihî Eserler İçin Yapılan Gezinin Notları), ..., 1968.
- ... A., ... " ... d ... " [... *MIA Materiali i İssledovaniya po Arheologii*, ... :24), ..., 1952.
- ... A. ... ç ... d ... *KSIIMK Kratkiye Soobşeniya İnstituta İstorii Material'noy Kulturi*, 64. ... , 1956.
- ... *Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte Der Ost-Türken (T'u-küe)*, 1, ..., d ..., 1958.
- ... O A, A. ... "Kazakistan S. S. C. Bilimler Akademisi Belleteni", 1958.
- ... A ... *Arheologičeskiye Pamyatniki Tuvi* [Tuva'nın Arkeolojik Anıtları], ..., 1964.
- ... *Tivanîñ Arheologtug Turaskaaldarı*, ..., 1964,
- ... *Sovetskaya Arheologiya*, 1967.
- ... A ... *ZVORAO* [Zapiski Vostočnogo Otdeleniya Rossiyskogo Arheologičeskogo Obşçestva], 1899.

[Oğuzlar], Oğuzlar, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, JMNP [Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveščeniya], 1898.

OAO, R., d. ç. d. A [A. d. V. D.], - Sovetskaya Etnografiya, 1935.

AO, Atlas Drevnostey Mongolii [Moğolistan Tarihî Eserleri Atlası], (d. Oğuzlar) [Oğuzlar f. A.], . 1892.

AO, A., (d. Oğuzlar) [Oğuzlar f. A.], — "Izvestiya Otdela Obşestvennih Nauk", 1960.

, Noviye Naskal'nyye İzobrajeniya v Kuraminskom Hrebe, [Kuramin Sıadağlarında Yeni Kaya Üstü Tasvirler], — d. [Oğuzlar], 2. s. 1, 1960.

AO, D., A. [Oğuzlar], — "Leningradskiy Gosudarstvennogo Universiteta [Leningrad Devlet Üniversitesi Belleteni]", : 20, (d. Oğuzlar) [Oğuzlar], 4. s. 1, 1964.

, V. d. A, [Oğuzlar], — "Tyurkologičeskaya Konferentsiya v Leningrade. Filologiya i İstoriya Tyurkskih Narodov (tezisi dokladov) [Leningrad'da Türkoloji Konferansı Türk Halklarının Filoloji ve Tarihi (Raporların Ana Fikirlerinin Özeti)], R. Oğuzlar, 1967.

AO, A., Opit Klassifikatsii Metalličeskih Kul'tur Minusinskoy Kotlovini [Minusin Vadisi'ndeki Metal Kültürün Sınıflandırılması Denemesi] (Oğuzlar), 2. s. 1, R. Oğuzlar, 1929.

V A NŞTN, A. ç. d. 1956-1957. [Oğuzlar] (Oğuzlar) 1956-1957. A d A f. Oğuzlar, UZTNIİYaLi (Uçeniye Zapiski Tuvinskogo Naučno-issledovatel'skogo İnstitutu Yazıkı, Literaturı i İstorii), 1958.

-230- D. GRAC: Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine

- ↑
↓ O A, f. A., *Arheologičeskiye Pamyatniki Yeniseyskih Kırğızıv-Hakasov* [*Yenisey Kırğızları'nın – Hakaslar'ın Arkeolojik Tarihî Eserleri*], A. 1948.
- ↑
↓ O A, f. A., *KSMK* [*Kratkiye Soobşeniya İnstituta İstorii Material'noy Kulturi*], 26. 1, 1949.